

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แผนพัฒนาพื้นที่ เป็นกรอบนโยบายหรือแนวทางการพัฒนาส่วนหน้าที่ต้องนำไปปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ในอนาคตให้เกิดการจัดสรรทรัพยากรแต่ละพื้นที่อย่างเหมาะสม แผนระดับประเทศที่เกี่ยวกับการพัฒนาเมืองมีแนวความคิดว่า ต้องให้มีการส่งเสริมพัฒนาพื้นที่เมืองให้สอดคล้อง เหมาะสมกับบทบาท ความชำนาญของเมือง

ปากช่องเป็นชุมชนเมืองที่มีที่ตั้งเป็นเมืองปากทางที่ผู้สัญจรต้องเดินทางผ่านเข้าสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จึงเป็นจุดแวะพักการเดินทาง เพราะมีทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2 ตัดผ่าน เทศบาลตำบลปากช่อง เป็นปากทางเข้าสู่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ อดีตเมืองปากช่องมีเขตอิทธิพลให้บริการครอบคลุมทั้งอำเภอปากช่อง แบบที่ช่วยตัวเองได้ (ชนิษฐา สุภาพ , 2522 : 167) โดยเฉพาะบริการการเกษตร ปากช่องเป็นชุมชนเมืองที่มีความสำคัญเป็นอันดับ 2 รองจากเทศบาลนครนครราชสีมา ทั้งในด้านเศรษฐกิจ ประชากร (สำนักบริการวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2538 : 3-11) และอันดับที่ 23 ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (กองผังภาค กรมผังเมือง , 2525 : 27)

เนื่องจากชุมชนเมืองปากช่องมีความได้เปรียบเชิงที่ตั้งที่เป็นจุดผ่านไปสู่ภาคอีสานและมีระบบโครงข่ายคมนาคมที่ดี สามารถเชื่อมโยงกับพื้นที่โดยรอบและอำเภอใกล้เคียงได้โดยสะดวก มีผลให้เมืองปากช่องเป็นศูนย์กลางของพื้นที่รอบนอก ที่มีความหลากหลายทางเศรษฐกิจซึ่งจะทำให้เกิดความแตกต่างของกิจกรรมทั้งด้านการท่องเที่ยวและเกษตรกรรม อันนำไปสู่การพึ่งพาหรือการรับบริการจากเมืองแตกต่างกัน นอกจากนั้นแผนและนโยบายและบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้อง ทำให้อำเภอปากช่องมีแนวโน้มของการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ประชากร และแรงงาน ซึ่งการเติบโตและแนวโน้มของอำเภอมีความเชื่อมโยงและส่งผลกระทบต่อชุมชนเมืองปากช่อง

การศึกษาเพื่อเตรียมความพร้อมในรองรับการพัฒนาของชุมชนเมืองปากช่อง ซึ่งได้แก่ พื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลปากช่อง การเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่ของชุมชนเมืองปากช่องตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงและการเติบโตทางเศรษฐกิจกับอำเภอปากช่อง จึงทำให้ชุมชนเมืองปากช่องมีการเติบโตตลอดมา เนื่องจากชุมชนเมืองปากช่องมีลักษณะของความได้เปรียบเชิงที่ตั้งที่เป็นศูนย์กลางของพื้นที่ชนบทโดยรอบและมีโครงข่ายคมนาคมที่สะดวกสามารถเชื่อมโยงกับพื้นที่รอบนอกเมืองได้อย่างรวดเร็ว ทว่าถึง ดังนั้นจึงควรมีการศึกษาถึงบทบาท สาเหตุหรือปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อบทบาท และความพร้อมหรือศักยภาพของเมือง เพื่อนำไปสู่การกำหนดเป้าหมายและแนวทางการพัฒนา โดยให้เมืองสามารถรักษาความเป็นศูนย์กลางการให้บริการที่สอดคล้องกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจทั้งของพื้นที่ชนบทรอบนอกในอำเภอปากช่อง

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. ศึกษาสภาพทั่วไปและการเปลี่ยนแปลงด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและประชากรของชุมชนเมืองปากช่องในพื้นที่ อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา
1. ศึกษาบทบาทและปัจจัยต่างๆที่มีอิทธิพลต่อบทบาทหน้าที่ของชุมชนเมืองปากช่อง
2. ศึกษาปัญหา แนวโน้มการเติบโตและศักยภาพในการพัฒนาของชุมชนเมืองปากช่อง

3. เสนอแนวทางการพัฒนาชุมชนเมืองปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา

1.3 ขอบเขตการศึกษา

1.3.1 พื้นที่ศึกษา

1. ชุมชนเมืองปากช่อง คือ พื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลปากช่อง 15.25 ตารางกิโลเมตรหรือ 9,500 ไร่

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

ชุมชนเมืองปากช่อง หมายถึง ชุมชนเทศบาลตำบลปากช่อง ซึ่งสามารถกำหนดขอบเขตเมืองปากช่องได้จาก

1) สภาพปัจจุบันของเนื้อเมืองซึ่งแสดงถึงการกระจายตัวของสิ่งปลูกสร้างหรืออาคารต่าง (Build up area) ซึ่งยังคงอยู่ในขอบเขตของพื้นที่เทศบาลตำบลปากช่อง

2) เทศบาลตำบลปากช่องเป็นเมืองตามกฎหมายการปกครองท้องถิ่นของไทย

2. พื้นที่เกี่ยวเนื่อง คือ พื้นที่อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมาที่มีผลต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนเมืองปากช่อง

1.3.2 เนื้อหาของการศึกษา

มุ่งศึกษาถึงการเจริญเติบโตและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนเมืองปากช่อง ทั้งในด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและประชากร บทบาททั้งโดยตัวชุมชนเองและบทบาทที่มีความสัมพันธ์ต่อพื้นที่ชนบทโดยรอบ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อบทบาทของเมือง แนวโน้มการพัฒนาเมืองในอนาคต รวมถึงความพร้อม ศักยภาพ และสภาพปัญหาในการพัฒนาเมือง อันนำไปสู่การกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาเมือง เพื่อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาชุมชนเมืองปากช่อง

1.4 ขั้นตอนการศึกษา

1. ศึกษาสภาพทั่วไป (Existing situation) ของชุมชนเมืองปากช่องทั้งในด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และประชากร

2. ศึกษาการเปลี่ยนแปลงด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและประชากรของชุมชนเมืองปากช่อง

3. วิเคราะห์บทบาทของชุมชนเมืองปากช่อง โดยการเปรียบเทียบสัดส่วนของปัจจัยแต่ละตัวที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดบทบาทของเมือง ประกอบกับศึกษาการเปลี่ยนแปลงหรือแนวโน้มของปัจจัย อันได้แก่ แรงงาน การใช้ที่ดิน และความสัมพัทธ์กับพื้นที่ชนบทรอบนอก

4. ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อบทบาทของชุมชนเมืองปากช่อง โดยศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชนเมืองปากช่องด้านกายภาพ บริการสังคม ประชากร แผนและนโยบายที่เกี่ยวข้อง

5. ศึกษาแนวโน้มในการเติบโตและการพัฒนาของชุมชนเมืองปากช่อง โดยการคาดการณ์จากการเปลี่ยนแปลงด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและประชากรของเมือง

รวมถึงการวิเคราะห์บทบาทเมืองในอนาคตจากศึกษาแนวโน้มการเติบโตและการพัฒนาของเมือง ประกอบการพิจารณาประเภทร้านค้าที่ให้บริการแก่ลูกค้า ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมการค้ากับที่ตั้งของกิจกรรม

6. วิเคราะห์ปัญหาและศักยภาพในการพัฒนาของชุมชนเมืองปากช่อง

7. กำหนดเป้าหมายในการพัฒนาชุมชนเมืองปากช่อง พิจารณาจากแผนและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจังหวัดนครราชสีมา อำเภอปากช่องและเมืองปากช่อง สถานภาพการพัฒนาของจังหวัดนครราชสีมา และอำเภอปากช่อง ประกอบกับบทบาท แนวโน้มการพัฒนา ศักยภาพและสภาพปัญหาในการพัฒนาของเมืองปากช่อง

8. เสนอแนะแนวทางการพัฒนาชุมชนเมืองปากช่องตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะในการศึกษาต่อไป

1.5 วิธีเก็บและการวิเคราะห์ข้อมูล

1.5.1 วิธีเก็บข้อมูล

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้ทำการเก็บข้อมูล 2 ประเภท เพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์ผลการศึกษา ได้แก่

ข้อมูลทุติยภูมิ

คือ ข้อมูลที่แสดงถึงสภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษาและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง ทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม ประชากร แผนและนโยบายที่เกี่ยวข้อง จากการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร รายงาน สถิติ แผนที่ ภาพถ่ายทางอากาศ ของหน่วยงานราชการที่เป็นแหล่งข้อมูลประกอบด้วย หน่วยงานของกระทรวงมหาดไทยได้แก่ ส่วนปกครองท้องถิ่น กรมการปกครอง สำนักทะเบียนราษฎร กรมผังเมือง รวมถึงหน่วยงานอื่นเช่น กรมแผนที่ทหาร กรมการขนส่งทางบกและกรมทางหลวง กระทรวงคมนาคม สำนักงานจังหวัดนครราชสีมา ผังเมืองจังหวัดนครราชสีมา ที่ว่าการอำเภอ สำนักงานเทศบาลตำบลปากช่อง ฯลฯ

ข้อมูลปฐมภูมิ

แบ่งเป็น 3 ส่วนคือ

1. ข้อมูลจากการสำรวจภาคสนาม (Field Survey) เกี่ยวกับประเภทร้านค้าที่ให้บริการแก่ลูกค้าในย่านการค้าหลักและรองของเมือง เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมการค้ากับที่ตั้งของกิจกรรม

2. ข้อมูลจากการแจกแบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นการสำรวจข้อมูลจากกลุ่มประชากรเป้าหมายซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับความคิดเห็นในการพัฒนา การให้บริการและการใช้บริการในเมืองปากช่อง การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง บุญธรรม กิจปริดาภิรุตส์ (2536 : 9) กล่าวว่า การกำหนดจำนวนหรือกลุ่มตัวอย่าง โดยทั่วไปแล้วเป็นที่ยอมรับกันว่าจะใช้จำนวนเท่าใดนั้นย่อมขึ้นอยู่กับความเสมอเหมือนกัน (Homogeneity) ของประชากรที่ศึกษาถ้าประชากรที่ศึกษามีคุณสมบัติเสมอเหมือนกันมากก็ใช้จำนวนน้อย แต่ถ้าแตกต่างกันมากก็ต้องใช้มาก นอกจากนี้ยังคำนึงถึงงบประมาณและแรงงานที่มีสำหรับการทำวิจัยนั้นด้วย

ดังนั้นจึงทำการกำหนดกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาโดยอาศัยหลักการข้างต้น รวมถึงการกำหนดให้กลุ่มตัวอย่างไม่ต่ำกว่า 30 ชุดในแต่ละกลุ่มตามหลักการยอมรับที่ต่ำที่สุดในการสุ่มตัวอย่าง กลุ่มประชากรเป้าหมายสามารถแบ่งเป็นกลุ่มได้ดังนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มประชากรในเมืองปากช่อง

จากแบบสอบถามจำนวน 60 ชุด ที่สอบถามกลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชาชนที่อยู่อาศัยในเมืองปากช่อง อันเป็นกลุ่มที่ใช้บริการต่างๆในเมือง เป็นกลุ่มคนส่วนใหญ่ในเมืองที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาเมืองปากช่องมากที่สุด

กลุ่มที่ 2 กลุ่มประชากรนอกเขตเมืองปากช่อง

จากแบบสอบถามจำนวน 40 ชุด ที่สอบถามกลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชาชนที่อยู่นอกเมืองปากช่อง ซึ่งเป็นคนอีกกลุ่มที่เข้ามาใช้บริการต่างๆในเมืองแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

-กลุ่มนักท่องเที่ยว จากแบบสอบถามจำนวน 20 ชุด ที่สอบถามกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักท่องเที่ยวที่สัญจรและแวะพักหรือแวะใช้บริการต่างๆในเมืองปากช่อง ในฐานะที่นักท่องเที่ยวซึ่งมาท่องเที่ยวทั้งในเมือง มาท่องเที่ยวตามแหล่งท่องเที่ยวใกล้เมืองและแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ตามริสอร์ทห่างเมืองออกไปเป็นคนกลุ่มหนึ่งที่ได้เข้ามาใช้บริการต่างๆในเมืองปากช่องจึงมีการแจกแบบสอบถามเกี่ยวกับการใช้บริการของกลุ่มนักท่องเที่ยวซึ่งเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลต่อนโยบายและความต้องการในการพัฒนาการท่องเที่ยวของเมืองปากช่องและชาวเมืองปากช่อง

-กลุ่มประชากรนอกเขตเทศบาลตำบลปากช่อง(เกษตรกร) จากแบบสอบถามจำนวน 20 ชุด ที่สอบถามกลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชาชนที่อาศัยอยู่นอกเมืองปากช่องแต่อยู่ใน อำเภอปากช่อง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรที่ประกอบอาชีพทั้งทำไร่ ทำสวน และทำการปศุสัตว์ในฐานะที่ชาวชนบทจากพื้นที่รอบนอกที่อยู่ในอำเภอปากช่อง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรทั้งชาวไร่ ชาวสวนและทำปศุสัตว์ ก็เป็นคนอีกกลุ่มหนึ่งที่สำคัญที่ได้เข้ามาใช้บริการต่างๆในเมืองปากช่องจึงมีการแจกแบบสอบถามเกี่ยวกับการใช้บริการของคนกลุ่มนี้ เนื่องจากปัจจุบันเมืองปากช่องก็ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางให้บริการแก่เกษตรกรเหล่านี้ ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีกำลังซื้อสูงเพราะเป็นเกษตรกรสมัยใหม่ มีรายได้ดีกว่าเกษตรกรในพื้นที่อื่น นอกจากนั้นเมืองปากช่องยังเติบโตมาจากการให้บริการเกษตรกรในพื้นที่ชนบทรอบนอกเหล่านี้

กลุ่มที่ 3 กลุ่มผู้ประกอบการในเขตเทศบาลตำบลปากช่อง

จากแบบสอบถามจำนวน 40 ชุด ที่สอบถามกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเจ้าของสถานประกอบการในเมืองปากช่องเป็นกลุ่มตัวอย่างที่สำคัญอีกกลุ่มที่จะสามารถบ่งบอกถึงลักษณะของเศรษฐกิจและประเภทกิจกรรมการค้าในเมืองได้ (โดยจะนำข้อมูลบางอย่างจากกลุ่มนี้ไปใช้ในการลงแผนที่เพื่อจัดแยกประเภทร้านค้าที่ให้บริการแบ่งตามประเภทลูกค้าที่มาใช้บริการ) การแจกแบบสอบถามได้พยายามแจกให้ครอบคลุมร้านค้าประเภทต่างๆในย่านการค้าหลักของเมือง ผู้ตอบแบบสอบถามคือเจ้าของกิจการหรือผู้จัดการร้านค้า

3. ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ (Interview) ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายพัฒนาเมืองปากช่อง ผู้ให้บริการได้แก่ เจ้าของหรือผู้จัดการสถานประกอบการในเมือง ประชาชนผู้ใช้บริการทั้งประชาชนในเมืองปากช่อง ชาวชนบทรอบนอกและผู้จัดการโรงแรมและรีสอร์ทในและนอกเมือง รวมถึงผู้นำชุมชนย่อยในเมืองปากช่อง โดยการสัมภาษณ์จะเป็นแบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured interview) คำถามที่ใช้จะแตกต่างกันตามกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์แต่จะมีคล้ายคลึงกับคำถามจากแบบสอบถามในข้อ 1. เพื่อศึกษาถึงความเห็นและรายละเอียดของข้อมูลบางอย่างเพิ่มเติมจากแบบสอบถาม

1.5.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลโดยการประมวลผลข้อมูลจากแบบสอบถาม นำมาเปรียบเทียบสัดส่วนเป็นร้อยละ และทำการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) ประกอบกับการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลทฤษฎี และข้อมูลจากการออกสำรวจภาคสนามในพื้นที่ศึกษา เพื่อให้เกิดความชัดเจนและเข้าใจสภาพเมืองในรายละเอียดมากยิ่งขึ้น

1.6 แหล่งที่มาของข้อมูล

ข้อมูลทฤษฎี จากการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร รายงาน สถิติ แผนที่ ภาพถ่ายทางอากาศ ของหน่วยงานราชการหรือเอกชนที่เกี่ยวข้องได้แก่ ผังโครงสร้างจังหวัดนครราชสีมา รายงานการวิจัยการจัดทำผังเมืองรวมเมืองปากช่อง รายงานการวิจัยทางวิศวกรรมของเมืองปากช่อง แผนพัฒนาเทศบาลตำบลปากช่อง ข้อมูลจากเทศบาลตำบลปากช่อง ข้อมูลจากส่วนปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย กรมทะเบียนการค้า กระทรวงพาณิชย์ กรมการขนส่งทางบกและกรมทางหลวง กระทรวงคมนาคม แผนพัฒนาระดับต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนเมืองปากช่อง ฯลฯ

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงสภาพทั่วไปและการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านกายภาพ สภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคมและประชากรของชุมชนเมืองปากช่อง
2. ทราบถึงบทบาทหน้าที่และปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่ของชุมชนเมืองปากช่อง
3. ทราบถึงสภาพปัญหา แนวโน้มการเติบโตและศักยภาพหรือโอกาสในการพัฒนาชุมชนเมืองปากช่อง
4. เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนเมืองปากช่องของหน่วยงานหรือองค์กรท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง รวมถึงเป็นกรณีศึกษาและข้อมูลเบื้องต้นสำหรับผู้สนใจศึกษาเกี่ยวกับชุมชนเมืองปากช่องหรือผู้สนใจศึกษาชุมชนเมืองในประเด็นที่คล้ายกัน

